

Reda, dn. 28.04.2021 r.

Dr hab. Astrid Męczkowska-Christiansen, prof. AMW

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

**Recenzja dla Rady Dyscypliny Pedagogika
Uniwersytetu Gdańskiego
rozprawy doktorskiej Pana mgr. Tomasza Nowickiego**

***pt. Dekonstruując zoo. Ogród zoologiczny w tekstach kultury i praktykach znaczących we
wczesnej edukacji, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Lucyny Kopciewicz
oraz promotora pomocniczego dr hab. Małgorzaty Cackowskiej, prof. Uniwersytetu
Gdańskiego***

Problematyka przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej dotyczy socjalizacyjnych oddziaływań pedagogicznego dyskursu o zwierzętach, pozycjonującego dziecko w roli „konsumenta świata pozaludzkiego” (s.4), tj. świata zwierząt, a zarazem konstruującego pole dla jego identyfikacji tożsamościowych w opozycji do tego, co pozaludzkie. Pole problemowe niniejszej rozprawy jest niezwykle bogate a zarazem nieostre, naznaczone holograficzną strukturą wielu nakładających się wzajemnie perspektyw. Zarówno wspomniana tu kwestia, jak i – kluczowa dla tekstu – problematyka granic pomiędzy ludzkim i pozaludzkim, a także wykorzystanie krytycznej analizy dyskursu jako perspektywy badawczej dla realizacji empirycznych eksploracji, sprawiają, że całość rozprawy traktuję jako silnie osadzoną w konsekwentnie poststrukturalnej perspektywie epistemologicznej, metodologicznej i teoretycznej. Rozprawa, co słusznie zauważył Autor, wpisuje się w obszar

pedagogiki kultury a zarazem *animal studies*. Lektura rozprawy przekonuje mnie jednak, że problematyka ta leży nie tyle – jak twierdzi jej Autor – „na styku” obu dyscyplin, co sugerowałoby jej przygraniczny charakter w obrębie pedagogiki kultury, lecz doskonale – w moim przekonaniu – wpisuje się w jej obszary centralne, gdyż nasączone animalistycznymi pierwiastkami (kon)teksty socjalizacyjne/enkulturacyjne są głęboko wpisane w kulturową tradycję Zachodu. Pomimo tego, praca ma charakter zdecydowanie interdyscyplinarny – Autor odwołuje się do wielu różnych stanowisk przecinających granice takich dyscyplin jak filozofia, antropologia kulturowa, studia nad edukacją, studia nad zwierzęcym (*animal studies*), studia nad polityką i in. Niemniej podstawowe problemy badawcze stawiane przez Autora – zarówno te, które inspirują poszukiwania teoretyczne, ja i te, które rozwiązywane są na drodze empirycznej, mają charakter pedagogiczny. W ich centrum leży bowiem pytanie o konstruowanie ludzkich tożsamości/podmiotowości w relacji do „gorszego Innego”. Problematykę tę uznaję jednocześnie za niezwykle ważną dla pedagogiki jako dyscypliny naukowej; w zasadzie jedną z kluczowych dla rozumienia kształtowania relacji człowieka w stosunku do siebie jak i świata. Jest ona także bardzo oryginalna na tle badań pedagogicznych, co stanowi jeden z wielu walorów recenzowanej rozprawy.

Rozprawa składa się z sześciu rozdziałów, opatrzonych wstępem, zakończeniem, bibliografią oraz aneksami. Liczy 394 stron. Formułując jej ocenę, odniosę się do następujących aspektów:

1. Zasięg analiz teoretycznych, ich koherencja oraz związek ze stawianymi pytaniami badawczymi w zakresie analiz empirycznych;
2. Metodologiczne aspekty badań własnych;
3. Jakość uzyskanych rezultatów badawczych;
4. Struktura pracy, konsekwencja w prowadzeniu wywodu i poprawność formalna;
5. Ocena źródeł i sposobu ich wykorzystania.

Ad.1.

Zasięg analiz teoretycznych, ich koherencja oraz związek ze stawianymi pytaniami badawczymi w zakresie analiz empirycznych

Analizy teoretyczne zajmują trzy pierwsze cztery rozdziały rozprawy. W każdej z nich Autor odnosi się do kwestii odmiennych jakościowo, choć powiązanych ze sobą; wywód

przyjmuje charakter konsekwentny, stopniowo poszerzający kontekst stawianych pytań badawczych. Rozdział pierwszy został poświęcony zagadnieniom socjalizacji, w której to kontekście ulokowano zagadnienie relacji: człowiek-zwierzę-zwierzęcość (jako konstrukcja kulturowa) – podmiotowość/tożsamość ludzka (jak poprzednio). Z powodzeniem udaje się Autorowi ukazać obszary prowadzonego wywodu relacje pomiędzy zagadnieniami socjalizacji dziecka, socjologii wiedzy i społecznego tworzenia rzeczywistości (w ich wymiarach socjokulturowych), relacji władzy oraz – na tych polach – dyskursywnie zakotwiczonych mechanizmów konstruowania podmiotowości. Rozdział ten jest napisany w sposób systematyczny, porządkujący różnorodne teorie socjalizacji z umiejętnie konstruowanymi w ich obszarze „przestrzeniami refleksji nad tym, co ludzkie i zwierzęce; refleksji nad granicami, tożsamościami, współdefiniującymi je dyskursami czy ideologiami – dodam, że są to przestrzenie refleksji edukacyjnej *per se*. Pierwszy rozdział pracy stanowi, zgodnie ze zrealizowaną intencją Autora, pewien kontrapunkt dla perspektywy (nazwę ją dyskursem o socjalizacji), wyłaniającej się z analiz empirycznych.

Drugi rozdział omawianej rozprawy obejmuje zagadnienia praktyk kulturowych, jako praktyk znaczących w procesie socjalizacji dziecka, realizowanych w relacji do zwierzęcego. Mamy tu do czynienia z trafną (w odniesieniu do pytań badawczych) selekcją tych praktyk. Obejmują one wizyty w ZOO, czytanie, oglądanie; z perspektywy analitycznej – są związane z oddziaływaniem tekstów kultury, w tym oddziaływaniem *widzialnego/wizualnego* na tle polityki jego konstruowania (tj. *dzielenia postrzegalnego* – Ranciere). Warto dodać, że praktyki te są nie tyle „prezentowane” przez Autora, co w sposób twórczy analizowane i teoretyzowane z wykorzystaniem interdyscyplinarnych perspektyw nauk społecznych: lingwistyki, studiów kulturowych i edukacyjnych, a także filozofii. Podobnie jest w rozdziałach III. oraz – krótkim rozdziale IV. Są one poświęcone gruntownej analizie ZOO jako pola dyskursywnego, naznaczonego gramami o tożsamość (i jej granice), politykami widzialności, dynamiką relacji władzy-wiedzy. Rozdział III ma charakter szczególnie erudycyjny; Autor porusza się niezwykle płynnie po różnorodnych polach teoretycznych; świetnie wykorzystuje narzędzia analityczne pochodzące z poststrukturalnych ontologii bytu społecznego dla głębokiej interpretacji zjawisk, pierwotnie opisywanych na poziomie „ontycznym” (Lacan, Foucault, Haraway, Ranciere i in.) Mam tu na myśli kwestie odnoszące się np. do rozmnażania tygrysów, (rzekomo) edukacyjnych aspektów oddziaływania ogrodów zoologicznych, ich technologizacji, problematyki ochrony gatunków i polityk eugenicznych stosowanych wobec zwierząt, i in. Jak trafnie ujął to Autor, ZOO jawi się tu jako eskalacja „laboratyzacji świata i

ekspansja instrumentów władzy-wiedzy” (s. 81), samo zaś zwierzę stanowi przykład jednej z wielu konstrukcji kulturowych (s.82).

Konkludując tę część recenzji: trzeci rozdział pracy obejmuje świetnie przeprowadzone badanie teoretyczne, włączające problematyzację i kontekstualizację relacji ludzkie-zwierzęce w dyskurs o ZOO jako przestrzeni edukacyjnej – domeny konstruowania ludzkich podmiotowości/tożsamości. Treść tego rozdziału jest uzupełniona rozważaniami wchodzącymi w zakres rozdziału IV, gdzie konsekwentnie argumentowana jest teza o (socjalizacyjnym) znaczeniu obecności zwierząt/zwierzęcego w okresie dzieciństwa jako „figury teleologicznej”, tj. (ideologicznego) systemu znaczeń tworzącego kontekst dla foucaultowsko pomyślanego upodmiotowienia (jako ujarznienia).

Zamykając omówienie analiz teoretycznych, zwracam uwagę na fakt, że mają one charakter systematycznie poprowadzonych badań podstawowych, kontekstualizujących kategorię *zwierzęcego* w obszarze studiów nad edukacją i socjalizacją (kategorii tych nie traktuję jako rozłącznych). Zasięg tychże analiz jest szeroki, interdyscyplinarny, łączący perspektywę pedagogiczną, polityczną, antropologiczną, lingwistyczną, a na dodatek – zootechniczną (nie wiem, jak inaczej ją określić – jest widoczna choćby w relacji do hodowli gatunków hybrydowych). W tej części pracy w sposób szczególny Autor pokazał swoją erudycję i zdecydowanie wysokie kompetencje akademickie.

Ad.2. Metodologiczne aspekty badań własnych

W rozdziale V. został zaprezentowany rozbudowany projekt metodologiczny, osadzony w perspektywie krytycznej analizy dyskursu i obejmujący triangulację dwóch metod badawczych: jakościowej analizy tekstu oraz wywiadów otwartych pogłębionych. Moją uwagę zwróciła niezwykle staranność opisu kategorii epistemologiczno-metodologicznych, dostarczających filarów dla całościowej koncepcji procesu badawczego, wraz z jej empiryczną realizacją; chodzi tu o takie kategorie jak dyskurs, paradygmat oraz ich uszczegółowienia w nawiązaniu do obranej optyki badawczej (radykałno-strukturalnej, a w zasadzie postrukturalno-dekonstrukcjonistycznej). Cała konceptualizacja procesu badawczego została przeprowadzona prawidłowo oraz świetnie uzasadniona w kontekście stawianych pytań badawczych. Moją wątpliwość wzbudziło jedynie przekonanie Autora dotyczące legitymizacji formułowania określonych celów badawczych w kontekście badań jakościowych (s.129).

Wyłanianie się celu badawczego w kontekście osobistych zainteresowań poznawczych oraz doświadczenia nie grozi „intelektualną ekskomuniką” – czego obawia się Autor. Akcentowanie osobistej „pozycji w dyskursie”, w tym przekonań i afiliacji, a także ujawnianie doświadczenia biograficznego i naturalnych motywacji poznawczej stało się światowym standardem dla określania motywacji towarzyszących podejmowaniu badań jakościowych. Jest ono także warunkiem głębokiej a zarazem autentycznej refleksyjności (która wyraźnie towarzyszy Autorowi), poznawczego zaangażowania (to również jest widoczne) oraz satysfakcji płynącej z bieżąco uzyskiwanych rezultatów poznawczych (co, mam nadzieję, także stało się udziałem Autora; czy tak?)

W rezultacie operacyjnej części badania uzyskano bogatą pulę zróżnicowanych danych empirycznych, co było możliwe dzięki zastosowaniu triangulacji metod badawczych. Dane zostały starannie przeanalizowane z zastosowaniem wybranych technik analizy dyskursu o proveniencji lingwistycznej. Jakość zastosowanych procedur analizy danych oceniam pozytywnie.

Ad.3. Jakość uzyskanych rezultatów badawczych

Jakość uzyskanych rezultatów badawczych oceniam bardzo wysoko. W ostatnim rozdziale rozprawy Autor pokazuje, w jaki sposób przestrzeń ZOO produkuje znaczenia wytyczające granicę pomiędzy *ludzkim* a *zwierzęcym*. W ten sposób pełni ono funkcję socjalizacyjną, stanowiąc domenę konstruowania podmiotowości/tożsamości ludzkiej w opozycji do tego, co *zwierzęce*. Autor analizuje dyskursywne pola zwierzęcości jako domeny *pozaludzkiego*; odsłania konstelacje znaczeń manifestujących się zarówno w praktykach ogrodów zoologicznych jak i tekstach książek obrazkowych dla dzieci, traktujących o zwierzętach. Ukazuje także mechanizmy socjalizacji w relacji do *zwierzęcego* - wśród nich uprzywilejowane miejsce zajmują wytwarzanie znaczeń zwierzęcości oraz konstruowanie ram widzialności. W kontekście tychże „badawczych zdarzeń” konsekwentnie ukazywana jest dynamika konstruowania ludzkich podmiotowości. Końcowe efekty analiz dyskursu zostały zaprezentowane w niezwykle trafnej, nieco metaforycznej i syntetycznej formie, wchodzącej w zakres zakończenia –wydaje mi się to stanowić zabieg raczej nietypowy, choć biorąc pod uwagę także i estetykę całej konstrukcji rozprawy, raczej uzasadniony.

Ad. 4. Struktura pracy, konsekwencja w prowadzeniu wywodu i poprawność formalna

Pomimo bogactwa problemów badawczych, kontekstów teoretycznych, wątków tematycznych, itd., Autor zachowuje bardzo spójną konstrukcję wywodu. Narracja Autorka jest wyraźna, świetnie prowadzona, angażująca poznawczo a zarazem ukazująca sporą erudycję i głęboką refleksyjność. Tekst odznacza się wysoką kulturą języka i poprawnością formalną. Dla mnie stanowi on przykład świetnego piarstwa akademickiego.

Ad. 5. Ocena źródeł i sposobu ich wykorzystania

Autor wykorzystuje niezwykle bogatą, zróżnicowaną, wielojęzyczną literaturę; jest ona wykorzystywana w sposób głęboki: krytyczny i refleksyjny.

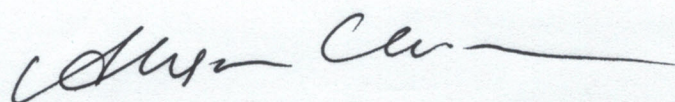
Przechodząc do całościowej oceny przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej, pragnę podkreślić jej wysokie walory akademickie – zarówno w warstwie teoretycznej jak i empirycznej. Na szczególną uwagę w tym kontekście zajmuje nowatorstwo podjętej problematyki badawczej. Moją wysoką ocenę rozprawy uzasadniają jej inne szczególnie walory, do których zaliczam:

- wysoki stopień oryginalności;
- interesujące i wartościowe zabiegi teoriiotwórcze;
- twórczą konceptualizację badań empirycznych oraz ich rzetelną realizację;
- bardzo wysoki poziom zaangażowania osobistego a zarazem poznawczego Autora w realizowaną problematykę badawczą, co przejawia się w dociekliwości, stawianiu nowych pytań i odkrywaniu wartościowych perspektyw interpretacyjnych;
- świetnie uporządkowaną strukturę wywodu;
- zaawansowanie akademickiego języka i bogactwo stosowanych pojęć naukowych przy czytelności wywodu i rozbudowanej formie narracji badacza;
- wysoki stopień poprawności formalnej rozprawy oraz estetykę języka.

Sądzę, że wartościowym działaniem będzie opublikowanie rozprawy w postaci monografii, do czego gorąco zachęcam Autora.

Konkluzja

Kierując się dokonaną oceną, z przekonaniem uznaję, że będąca przedmiotem recenzji rozprawa pt. *„Dekonstruując zoo. Ogród zoologiczny w tekstach kultury i praktykach znaczących we wczesnej edukacji*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Lucyny Kopciewicz oraz promotora pomocniczego dr hab. Małgorzaty Cackowskiej, prof. UG, spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Rekomenduję zatem Radzie Dyscypliny Pedagogika Uniwersytetu Gdańskiego przyjęcie w/w pracy jako rozprawy doktorskiej oraz dopuszczenie jej do publicznej obrony. Jednocześnie wnioskuję o wyróżnienie recenzowanej rozprawy.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'C. Cackowska', with a long horizontal flourish extending to the right.